

Literatuurlijst Wijnkronieken. Twintig eeuwen Nederlanders en wijn

2 Posca en falernum

Wilfried Hessing, Rien Polak, Wouter Vos en Simon Wynia,
Romeinen langs de snelweg, Bouwstenen voor Vechtens verleden, Abcoude 2004

Jona Lendering en Arjen Bosman,
De rand van het Rijk. De Romeinen en de Lage Landen, Amsterdam 2010

Els Lems, Lucette Faber-Oostenbroek,
Wijn! Wijn!! Wijn!!! Een wereld van wijn in de Grieks-Romeinse Oudheid, Utrecht/Antwerpen 1995

De schatvondst van Nistelrode. Romeinse luxe in het Bataafse land,
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden 2010

Mulsum, Aromatis, Conditum. Römische Würzweine, brochure Archäologischer Park
Regionalmuseum Xanten

3 Wijnbouw in Nederland

Een kleine geschiedenis

Mariëlla Beukers en Irene de Vette,
Wijn van eigen bodem, Baarn 2015

A.J. Böeseke,
Simon van der Stel en sy kinders, 1964

Willy Braekman,
De Vlaamse horticuultuur in de vroege 16e eeuw: drie "profijtelijcke" traktaten over poten en enten, zaaien en planten, Brussel 1989

Yvette Bruijten, Paul Huys Janssen,
De Vier Jaargetijden in de kunst van de Nederlanden 1500-1750, 's-Hertogenbosch 2003

Conrad Busken Huet,
Het land van Rembrand, 1882-1884, op dbnl.org

Robbie Dell'Aira,
Kastelenkookboek. Waarachtige recepten uit de keukens van Nederlandse kastelen en buitenplaatsen, 2011

Guy Durieux, Marc Vanel,
Vignobles de Sambre et de Meuse. 12 siècles d'histoire, 2013

Einhard,
Vita Karoli Magni/Das Leben Karls des Grosse, Stuttgart 1995

Lodovico Guicciardini,
Beschrijvinghe van alle de Nederlanden, op dbnl.org

Constantijn Huygens,
Hofwijck, op dbnl.org

Jaap Jacobs,
Een zegenrijk gewest. Nieuw-Nederland in de zeventiende eeuw, Amsterdam 1999

Pierre A. Jaubert,
Géographie d'Édrisi, Tôme Second, Paris 1840, via Google Books. Het citaat over Ostriek staat op p. 367.

Het Minderbroedersklooster te 's-Hertogenbosch, rapport 2095 ADC Archeoprojecten 2011

Lizet Kruyff en Judith Schuyf,
Twintig eeuwen koken en eten, Utrecht 1997

R.L.M. Pierik,
Wijnhistorie, 2010

Thomas Pinney,
A History of Wine in America. From the Beginnings to Prohibition, Los Angeles/London 1989

Kees Smit,
'Alcuin kreeg een bord pap aan de Rijn', *Tijdschrift Oud-Utrecht* 72 (1999), 3, 67-69

Van Rank tot Drank,
ASLK-Galerie Brussel 1990

Raymond van Uytven,
Geschiedenis van de dorst. Twintig eeuwen drinken in de Lage Landen, Leuven 2007

Janny Venema,
Beverwijck. A Dutch Village on the American Frontier, 1652-1664, Hilversum 2003

Marleen Willebrands,
De Verstandige Kok. De rijke keuken van de Gouden Eeuw, Bussum 2006

Polders voor de Médoc

Henriette De Bruyn Kops,
A Spirited Exchange. The Wine and Brandy Trade between France and the Dutch Republic in its Atlantic Framework, Leiden/Boston 2007

Emmanuelle Démont et Marc Favreau,
Herman van der Hem, un dessinateur hollandais à Bordeaux et dans le Bordelais au XVIIe siècle, Les Éditions de l'Entre-deux-Mers, 2006

Le Comte de Dienne,
Histoire du Dessèchement des lacs et marais en France avant 1789, Paris 1891

Nicholas Faith,
The Winemasters of Bordeaux. The Inside Story of the World's Greatest Wines, London 1999

L.E. Harris,
The Two Netherlanders. Humphrey Bradley and Cornelis Drebbel, Leiden 1961

Hugh Johnson,
Het verhaal van wijn. De geschiedenis van de godendrank, Utrecht 2004

Raphaël Morera,
'Environmental Change and Globalization in Seventeenth-Century France: Dutch Traders and the Draining of French Wetlands (Arles, Petit Poitou)', in: *IRSH* 55 (2010), Supplement, pp. 79–101

Bert Toussaint,
'The Dutch-Flemish role in reclamation projects in France', in: *Polder pioneers. The influence of Dutch engineers on watermanagement in Europe, 1600-2000*, eds. Helga S. Danner, Johannes Renes, Bert Toussaint, Gerard P. van de Ven en Frits David Zeiler. Netherlands Geographical Studies 338, Utrecht 2005, pp. 121-149

René Pijassou,
Le Médoc. Un grand vignoble de qualité, Paris 1980

4 Wijnsorten

Van Petouwe naar Bordeaux

Mariëlla Beukers,
'De route van de wijn. Wijn en wijnhandel in Utrecht in de veertiende en vijftiende eeuw; een eerste verkenning', *Jaarboek Oud-Utrecht* 2007, 5-45

Johan van Beverwijck,
Schat der Gesontheit, 1660, op dbnl.org

Henriëtte de Bruyn Kops,
A Spirited Exchange. The Wine and Brandy Trade between France and the Dutch Republic in its Atlantic Framework, 1600-1650, Leiden/Boston 2007

Noël Chomel,
Algemeen huishoudelijk-, natuur-, zedekundig- en konst- woordenboek, 1778, op dbnl.org

Ronald De Buck,
Van wijn in Gent tot Gent in wording, Gent 1995

Albert Henry,
Langage oenologique en langue d'oïl (XIIe-XVe s.), Academie Royale de Belgique 1996

Fernie Maas,
'Wagt u van koud, van zuur, van zout. Dat is u goed, gezond, behoud'. Gezondheidsdenken in vroegmoderne kookboeken', *Boekenwereld* 29 nr. 6, 2013, 20-25

Jancis Robinson, Julia Harding and José Vouillamoz,
Wine Grapes, Penguin 2012

Raymond van Uytven,
De zinnelijke middeleeuwen, Leuven 1998

Anne Wegener Sleswijk,
Franse wijn in de Republiek in de 18e eeuw: economisch handelen, institutionele dynamiek en de herstructurering van de markt, Proefschrift UvA, 2006

Morgenwijnen

Wina Born,
Koken met wijn, Amsterdam/Brussel 1967

Wina Born,
Het volkomen wijnboek, 1972

Sigurd von Ilsemann,
Der Kaiser in Nederland. Aantekeningen van de laatste vleugeladjutant van Keizer Wilhelm II uit Amerongen en Doorn 1918-1923, Baarn 1968

J.P.M. Keuls,
Het boek van den wijn, Amersfoort [1936]

J.D. Rahusen,
Wijn, 1957

Siebrand,
Wijngids voor wijnkennis, wijngebruik en koken met wijn, [circa 1970]

Hypocras en meiwijn

Noël Chomel,
Algemeen huishoudelijk-, natuur-, zedekundig- en konst- woordenboek, op dbnl.org

Alan Davidson,
The Pleasures of English Food, London 2009

Maria Haezebroek,
De Hedendaagsche Kookkunst, 1848

Ria Jansen-Sieben en Johanna Maria van Winter,
De keuken van de late Middeleeuwen, Amsterdam 1989

Lust und Last des Trinkens im Lübeck, St. Annen-Museum zu Lübeck, 1996

Een notabel boecxken van cokeryen, op kookhistorie.nl

Herman Pleij,
Dromen van Cocagne. Middeleeuwse fantasieën over het volmaakte leven, Amsterdam 1997

A.G.L. Westenberg,
Nationaal Kookboek samengesteld door Nederlandsche Vrouwen, Leiden 1900 [derde druk]

Joop Witteveen,
'Hippocras and Clary', in: *Spicing up the Palate. Studies of Flavourings - Ancient and Modern, Proceedings of the Oxford Symposium on Food and Cookery* 1992

Catharina Zierikhoven,
Volkomen Nederlandsch kookkundig Woordenboek voorgesteld in de Vriesche Keukenmeid en verstandige Huishoudster, Leeuwarden 1772, op Google Books

5 Wijnhandel

Havens en handelaren

Stijn Alsteens, Hans Buijs,

Paysages de France dessinés par Lambert Doomer et les artistes hollandais et flamands des XVIe et XVIIe siècles, Paris 2008

L.A.F. Barjesteh van Waalwijk van Doorn en Drs. M.F.B. Meeuwes,

Die Importante Negotie. Geschiedenis van de Rotterdamse wijnhandel vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw, Rotterdam 1996

Mariëlla Beukers,

'De route van de wijn. Wijn en wijnhandel in Utrecht in de veertiende en vijftiende eeuw; een eerste verkenning', *Jaarboek Oud-Utrecht* 2007, 5-45

H.C. Beyerman,

Walvisvaart, wijnhandel en schilderkunst: de Rotterdamse reders Beyerman, Amsterdam 1995

Henriette de Bruyn Kops,

A Spirited Exchange. The Wine and Brandy Trade between France and the Dutch Republic in its Atlantic Framework, 1600-1650, Leiden/Boston 2007

Marijke Carasso-Kok (red.),

Geschiedenis van Amsterdam. Een stad uit het niets. Tot 1578, Amsterdam 1994

Jan Craeybeckx,

Un grand commerce d'importation: les vins de France aux anciens Pays-Bas, Paris 1956

Roger Dion,

Histoire de la vigne et du vin en France, Paris 2010

Gedenkboeken Jacobus Boelen 1733-1933 en 1733-1958

Emile Havers,

'Dordrecht als stad van wijnhandel in de 15e en 16e eeuw', *Jaarverslag 1996*, Vereniging Oud-Dordrecht

Bart Ibelings,

'Wijn in Dordrecht in de tweede helft van de 16e eeuw (1); wijntap', *Oud-Dordrecht* 30, 2012, nr. 1

Bart Ibelings,

'Wijn in Dordrecht in de tweede helft van de 16e eeuw (2): wijnhandel', *Oud-Dordrecht* 30, 2012, nr. 2

Marcel Lachiver,

Vins, vignes et vigneronns. Histoire du vignoble français, Fayard 1988

Véronique Mathot,

'Les Hollandais du pays nantais', in: Stijn Alsteens, Hans Buijs, *Paysages de France dessinés par Lambert Doomer et les artistes hollandais et flamands des XVIe et XVIIe siècles*, Paris 2008

Edmund Penning-Rowsell,

The Wines of Bordeaux, Penguin 1976

Rafael Schirmer,
Muscadet. Histoire et Géographie du vignoble Nantais, Pessac 2010

Z.W. Sneller,
'Wijnvaart en wijnhandel tusschen Frankrijk en de Noordelijke Nederlanden in de tweede helft der 15e eeuw', in: *BVGO* (VI), 's-Gravenhage 1924

Anne Wegener Sleeswijk,
Franse wijn in de Republiek in de 18e eeuw: economisch handelen, institutionele dynamiek en de herstructurering van de markt, Proefschrift UvA, 2006

Wegh-wijser, aenwijsende de besonderste vremde vermaecklijckheden die in 't reijsen door Vranckrijck en enige aengrensende landen te sien zijn. Tot nut van al die gheneghen zijn om die landtschappen te besichtigen, tweede editie, Amsterdam 1657

Annemarieke Willemsen,
Dorestad. Een wereldstad in de middeleeuwen, Zutphen 2009

Knoeien en branden

Friedrich Basserman-Jordan,
Geschichte des Weinbaus Unter Besonderer Berücksichtigung der Bayerischen Rheinpfalz, Erster Band, Frankfurt 1907 (fotografische herdruk)

Alexander van Beek,
'Role des Hollandais dans l'histoire de la viticulture mondiale et leur influence sur le vin noble', 2009

Mariëlla Beukers,
'Meiwijn, tapwijn, rosé en Bourgogne. Interview met Ad van Dongen en Dick van Veen van 100-jarige wijnhandel A.C. van Dongen', *Tijdschrift Oud-Utrecht* 84, december 2011

Willy L. Braekman,
'Van der Hulpen des Ghebreces des Wiins. Een onbekend Middelnederlands wijntraktaat uit de vijftiende eeuw' in: *Fachliteratur des Mittelalters. Festschrift für Gerhard Eis*, Stuttgart 1968

Henriëtte de Bruyn Kops,
A Spirited Exchange. The Wine and Brandy Trade between France and the Dutch Republic in its Atlantic Framework, 1600-1650, Leiden/Boston 2007

Nicolaas Klei,
Tot op de bodem, Amsterdam 2005

Isabelle Legeron,
Natural Wine, an introduction to organic and biodynamic wines made naturally, London/New York 2014

Lodewijks' Wijngids, Rotterdam 1944

Jean-Robert Pitte,
La bouteille de vin. Histoire d'une revolution, Parijs 2014

Anne Wegener Sleeswijk,
'Het raadsel van de wijnkopers. De parallelle markt voor wijn in de Republiek in de achttiende eeuw', in: *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis/ The Low Countries Journal of Social and Economic History* 13 (1), 75–98

Dagboeken van John Lauder, op archive.org

6 Wijndrinken

Drinkgerei

Mariëlla Beukers,

'Tools for Wine Appreciation - from the Middle Ages to the 19th Century', paper presented at the 3rd Amsterdam Symposium on the History of Food, 2016, op academia.edu

Peter van der Coelen,

Erasmus in beeld, Museum Boymans van Beuningen, Rotterdam 2008

Elisabeth David,

Harvest of the Cold Months, The Social History of Ice and Ices, ebook, London 2012

B. Dubbe,

Huusraet. Het stedelijk woonhuis in de Bourgondische tijd, Hoorn 2012

Alexandra Gaba-van Dongen,

'De kan van Jan Steen. De tinnen pijpkan in beeld en verbeelding', in: *Van tin gegoten uit tin genoten*, 2004

J.H.G. Gawronski (ed.),

Amsterdam Project: Jaarrapport van de Stichting VOC-schip Amsterdam 1985, Amsterdam 1986

Roelof van Gelder,

Naporra's omweg. Het leven van een VOC-matroos (1731-1793), Amsterdam 2003

Amy Groskamp-Ten Have,

Hoe hoort het eigenlijk?, 4e dr., Amsterdam ca. 1940

Ina Isings e.a.,

Schitterend! Twintig eeuwen glas uit Utrechtse bodem, Utrecht 2009

Cora Laan,

Drank & Drinkgerei. Een archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek naar de alledaagse drinkcultuur van de 18de-eeuwse Nederlanders, Amsterdam 2003

Paul Lukacs,

Inventing Wine. A New History of One of the World's Most Ancient Pleasures, New York 2012

Emile Peynaud,

The Taste of Wine. The Art and Science of Wine Appreciation, San Francisco 1987

Kees Raat,

IJstijd, Amsterdam 2013

A.W. Reinink en J.G. Vermeulen,

IJskelders. Koeltechnieken van weleer, Nieuwkoop 1981

Céline en Johan Schaake-Verkozen,

Tafelcharme. Aanwijzingen over de kunst van tafeldekken en de verzorging van de tafel, Wellner Zilver Fabrieken z.j.

Johan Soetens,
In glas verpakt / Packaged in glass, European bottles, their history and production, Amsterdam 2001

Arent D. Vos,
Onderwaterarcheologie op de Rede van Texel. Waardstellende onderzoeken in de westelijk Waddenzee (Burgzand), Nederlandse Archeologische rapporten 041, RCE, Amersfoort 2012

J.W.F. Weremeus Buning,
Een Boekje van het Glas, Vereniging van Nederlandsche Wijnhandelaars, 1938

Annemarieke Willemsen,
Gouden middeleeuwen. Nederland in de Merovingische wereld, 400-700 na. Chr., Zutphen 2015

Johanna van Woude,
Vormen. Handboek voor dames, Amsterdam 1898

Wijn als sociaal en economisch smeermiddel

Mariëlla Beukers,
'De route van de wijn. Wijn en wijnhandel in Utrecht in de veertiende en vijftiende eeuw; een eerste verkenning', *Jaarboek Oud-Utrecht* 2007, 5-45

J. de Breet,
De Tafelceremoniemeester, 3e druk, Tiel 1879

D. Buddingh,
Over oude en latere drinkplegtigheden: vooral der Scandinaviërs, Germanen en Nederlanders, 1842

Conrad Busken Huet,
Het land van Rembrandt, 1882-1884, op dbnl.org

Arnoud Bijl e.a.,
Dining with the Tsars, catalogus bij de tentoonstelling in de Hermitage, Amsterdam 2014

M. Carasso-Kok en J. Levy-van Halm (red.),
Schutters in Holland. Kracht en zenuwen van de stad, Zwolle/Haarlem 1988

Louise E. vanden Bergh-Hoogterp en B. Dubbe,
De verzamelingen van het Centraal Museum, deel 4, Edele en Onedele Metalen, 554-555

'De "sprekende monnik uit Culemborg". Een reformatorische beker van Floris van Pallandt', in:
Culemborgse Voetnoten. Historisch Halfjaarbericht 2008-37, Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden

Mario Damen,
'Geven door te schenken. De functie van wijngeschenken in Leiden (14de-16de eeuw)', in: *Holland Historisch Tijdschrift* 38,4 (2006) 271-288

Albrecht Dürer,
Reis naar de Nederlanden, z.p. 2008

Judith van Gent,
De overliden van de Handboogdoelen, 1653 [d.d. 11 juli 2017]
<https://bartholomeusvanderhelst.wordpress.com/meer/portret-overliden-handboogdoelen-1653/>

A. Fokke Simonsz.,
Drie honderd toasten, tafelzangen, bruilofts- en gelegenhedenverzen voor alle gelegenheden, 7e druk,
Amsterdam 1865

B. Hermesdorf,
De herberg in de Nederlanden, Assen 1957

Silvia Malaguzzi,
Food and Feasting in Art, The J. Paul Getty Museum 2008

Paul Knevel,
Burgers in het geweer. De schutterijen in Holland, 1550-1700, Hilversum 1994

Margriet de Roever,
'Wishes for good fortune. Wineglasses engraved with toasts' in: M. Bruijn Lacy, Ch. Gehring and J. Oosterhoff (ed.), *From De Halve Maen to KLM. 400 Years of Dutch-American Exchange*, Münster 2008

Simon Schama,
Overvloed en onbehagen. De Nederlandse cultuur in de Gouden Eeuw, achtste druk 2005

Van tin gegoten uit tin genoten, Museum Boymans van Beuningen, Rotterdam 2004

Cees Walré de Bordes,
'Het inwijdingsfeest van het buitenhuis Minstroom', in: *Tijdschrift Oud-Utrecht* 83 (2010) 104-109